

ALTAY TÜRKLERİNİN ATA SÖZLERİ

İBRAHİM DİLEK

Altay Türkleri 1979 sayımına göre 56.000 nüfusa sahip idiler. 1992 yılı sayımına göre ise Dağlık Altay Özerk Cumhuriyeti'nde 198.100 kişi yaşamaktadır. 1989 verilerine göre toplam nüfusun % 31'i (yaklaşık 60.000) Altay Türkü, %60'ı Rus, % 5.6'sı ise Altay'ın güneyinde Koş-Agaş adlı yerleşim merkezinde yaşayan Müslüman Kazak Türkleridir. Nüfusu oluşturan diğer etnik gruplar arasında dikkate değer olanlar ise % 0.9'la Ukrayınler ve % 0.4 ile Almanlardır.

Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda Altay Türkleri, Güney ve Kuzey Altay Türkleri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Güney Altaylılar; Altay Kiji, Telengit ve Teleüt, Kuzey Altaylılar ise; Kumandı, Tuba, Çalkandu uruklarına ayrılmaktadır. Ayrıca Altaylılar için çocuğun babasının ait olduğu sööge mensup olmasıyla devam ettirilen "söök" şuuru da çok önemlidir. Aynı söök veya kardeş söökler içinde evlilik yasaklanmıştır. Bu konuda anlatılan bir efsaneye göre "*Tanrının dokuz oğlu varmış bu oğullar önce kendi kız kardeşleriyle evlenmişler, diğer bütün söökler bunlardan türemiş. Bu oğulların (aynı zamanda söök adı) adları şunlardır: Kıpçak, Mayman, Todoş, Tanjoon, Komdoş, Tüs, Togus, Küzen, Kerdaş.*"¹

Yapılan çalışmalarda Altay Türkleri her ne kadar hem boy hem de sööklerine göre birtakım gruplara ayrılmış olsalar da tarih içerisinde kendi aralarındaki ilişkileri devam ettirmişlerdir. Büyük kabileler yerleşik bir hayat yaşarken daha küçükleri sülâle şuurunu kaybetmeden göçebe bir hayat yaşamışlardır. Hatta zamanla uruklar arasında kaynaşmalar da görülmüştür. Meselâ "Küzen soyu Çalkanduların kardeşleri sayılırlardı. Yalnız onlar daha sonraki zamanlarda Tubaların (yış-kiji) arasına göç ederek onlarla kaynaşmışlardır. Çoluşman Tölöslerinin bir kısmı ise kendi kabilelerinden ayrılarak batıdaki "Altay-kiji"lerin arasında yaşamaya başlamıştır."² Bu kay-

1 E.E. Yamayeva. İ.B. Şincin, *Kep-kuuçındar*, Gomo Altay 1975, s. 171.

2 S. Surazakof, *Altayski Geroicheski Epos*, Moskova 1985, s. 10.

naşmalar Altay Türklerinin sözlü halk edebiyatının zenginleşmesine de vesile olmuştur. Böylece, bir diyalekteki sözlü edebiyat mahsulü başka bir diyalekte de yaşamaya devam etmiştir.

Altay folkloru ile ilgili ilk ilmî çalışmalar ise XIX. yüzyılın ilk yarısında misyonerlerin bölgeye gelmesiyle başlamıştır. Bölgeye gelen misyonerler bir taraftan Hristiyanlığı yaymaya çalışırken diğer taraftan açtıkları okullarla Altay Türklerinin ilk aydınlarını yetiştirmiş, bu arada da kısmen de olsa folklor çalışmaları yapmışlardır. 1830'lu yıllarda bölgeye gelen ilk misyoner olan Makariy Gulharev'den sonra onun yerine gelen Stepan Landışev'in *Altayskaya Duhovnaya Missiya*³ adlı eserinde Altay folkloru ile ilgili -daha çok dinî- malzemeler mevcuttur. Bunların dışında misyonerler Altay'a ilmî çalışmalar yapmak maksadıyla gelen Türkologlarla yerli halk arasında iletişim sağlamada da önemli roller oynamışlardır.

Altay folkloru ile ilgili çalışmalar XIX. yüzyılın ikinci yarısında artarak devam etmiştir. 1860 yılında bölgeye gelen Radloff'un derlediği folklor malzemeleri 1866'da *Obraztsı Narodnoy Literaturı Turuskıh Plemen Yujnoy Sibiri* adıyla Senpetersburg'da yayımlanmıştır. Eserde 8 çörçük (masal), 6 köy-çörçük (destan), 6 kuuçın (hikâye), 50'den fazla kojon, 2 alkış söz, 4 modor söz (tekerleme), yüzden fazla ata sözü ile bilmece mevcuttur. Eserdeki ata sözlerinin bir kısmını Ragıp Hulusi Özdem Türkiye Türkçesine çevirmiştir.⁴

Altay folkloru ile ilgili bir diğer önemli çalışmayı da 26 yıl Altay'da kalan ve kendisi de bir misyoner olan papaz Verbitsky yapmıştır. Verbitsky'nin 1893'te Moskova'da yayımladığı "Altayskie İnorodtsi" adlı eserinde 20 bilmece, 29 hikâye, 6 masal, 29 kojonla birlikte 139 tane de ata sözü mevcuttur.

Altay folkloru ve ata sözleri ile ilgili en önemli çalışmaları yapanlardan birisi de Altay Türklerinden Sazon Saymoviç Surazakov'tur. (1925-1980) Surazakov *Altay Atasözleri* adlı çalışmasını 1965'te yayımlamıştır.⁵ Eserde 267 ata sözü yer almaktadır. Yazar *Altay Folklor* adlı eserinde ise Altay ata sözlerini çeşitli yönleriyle incelemiştir. Bu eserde Surazakov halk arasında söylenen ata sözüne yakın fakat ata sözü olarak kabul etmediği sözleri ise "Çeçen sö" (tatlı, kulağa hoş gelen söz)ve "Kubulbas Sös" (değişmeyen söz) adlarıyla ata

sözlerinden ayırmıştır. Surazakov'a göre "ajım as boldı, bajım tas boldı", "t'er töjökütü, t'eñes t'astıktu"... sözleri "çeçen sös", "Kilegeni kinçek boldı", "Korbogo kirgen koyon emes, taap albay anı"... sözleri ise "kubulbas söz"lerdir.⁶ Fakat Surazakov'un ata sözlerine yakın olmalarına rağmen onlardan ayrı olarak düşündüğü bu sözlerin bir kısmı Radloff ve Verbitsky'de ata sözü olarak geçmektedir.

Altay Türkçesi'nde "kep sös" (belli bir şekli, formu olan söz) veya "ukaa sös" (duyulan, duyulma yoluyla öğrenilen söz) olarak adlandırılan ata sözleri en çok dört mısra şeklinde ve manzumdur. "ukaa sös"ler "kep sös"lerden farklı olarak öğretici yönü ağır basan sözlerdir. Altay-Türk ata sözlerinde ahenk assonans, alliterasyon ve kafiye ile sağlanmaktadır. Meselâ *T'aş ölöngö t'aaş kerek, t'aş balaga erke kerek* (Yaş ota yağış gerek, küçük çocuğa yaramazlık gerek) örneğinde olduğu gibi t', a, e, ş ve k sesleri arka arkaya gelerek ahengi oluşturmuşlardır.*

Manzum Altay ata sözleri vezin, kafiye ve nazım özellikleri göstermektedirler. Hecenin daha ziyade 7 ve 8'li ölçüleri kullanılmakla birlikte 5 ile 16 arasında değişen hece sayısına rastlanılmaktadır. Altay ata sözlerinde redifin yanında tam ve zengin kafiyelerin de varlığı görülmektedir. Aşağıdaki örneklerin Altay ata sözlerinin şekil özelliklerine dair yeterli bilgiyi vereceği kanaatindeyiz.

"Tıştı ak içi kara"

*"Kiyik tüginen,
Kiji kılıgınan."*

Dıştı ak içi kara

*Geyik tüyüyle,
İnsan huyuyla.*

"T'aman at semirze

T'almajına könik buulatpas.

T'aman kiji bayıza,

T'anına ayıl turguspas."

Kötü at semirse

Kalçasına kova bağlatmaz.

Kötü kişi zenginlese

Yanına ev yaptırmaz.

Tekenin müüzi teneree t'etkenin kem körgön,

Töönin kuyruğı t'etkenin kem körgön?

* t'- ve -d'- sesleri Altay Türkçesinde t ve c arasında peltek c'ye tekabül eden seslerdir. t' kelime başında -d'- kelime ortasında kullanılır.

6 S. Surazakov, *Altay Folklor*, Gomo Altay 1975, s. 63.

*Tekenin boynuzunun göğe ulaştığını kim görmüş,
Devenin kuyruğunun yere değdiğini kim görmüş?*

İncelediğimiz Altay ata sözleri ile ilgili aşağıdaki şekilde bir tasnif denemesi yaptık. Şüphesiz ileride inceleme imkânı bulunan malzeme arttıkça bu tasnifte de değişmeler görülecektir.

1- Dinî olanlar

2- İnsanla ilgili olanlar

a- Soy-sop, iyi huy, çalışkanlık ve tembellikle ilgili ata sözleri

b- Kadınlarla ilgili ata sözleri

c- Zenginler ve fakirlerle ilgili ata sözleri

3- Ata sözleri ve tatlı dille ilgili olanlar

4- Tabiat unsurları ve hayvanlarla ilgili ata sözleri.

5- Kullanılan eşyalar ve kılık kıyafetle ilgili ata sözleri

6- Diğerleri

Aşağıda serbest bir çeviri yaparak Türkiye Türkçesi ile karşılıklarını da verdiğimiz Altay ata sözlerini şu kaynaklardan aldık.

1- S. Surazakov, *Altay Kep Le Ukaa Söstör*, Gorno Altay 1956.

2- V.İ. Verbitsky, *Altaysky Inorodtsı*, Moskova 1893

3- N.M. Kindikova- N.V. Tepukov, *Altay Til 5*, Gorno Altay 1975.

4- S. Surazakov, *Altay Folklor*, Gorno Altay 1975

5- N.N. Surazakova - Z.S. Surazakov, *Altay Til 4*, Gorno Altay 1985.

Dinî Olanlar

1- *Teñeride kuday, telekeyde kaan*

Gökte tanrı, yerde kağan.

2- *Kumagi t'ok su bolbos
Kudayı t'ok el bolbos.*

*Kumu olmayan su olmaz,
Tanrısı olmayan halk olmaz.*

3- *Kudayga ijenzen, boyun yanılba,*

Tanrıya inansan yanılmazsın.

4- Tañdagızın tan biler,
Tañatkajın kuday biler.	Tandakini tan bilir,
Tanın atacağını Tanrı bilir.
5- Sanangan sağışla bolboyton,
Salgan kudayla boloyton.	Düşünen akılla olmaz,
Buyuran Tanrıyla olur.
6- Sektü t'ılda iyt semis,
Tımlu t'ılda kam semis.	Leşli yılda it semiz
Hastalıkla yılda kam semiz.
7- Uyalbazañ kam bolariñ.	Utanmasam kam olurum.
8- Sanıskan közi sekte,
Kam közi kazanda.	Saksağanın gözü leşte
Kâmın gözü kazanda.

İnsanla İlgili Ata Sözleri

a- Soy-sop, iyi huy, çalışkanlık ve tembellikle ilgili ata sözleri

1- T'aş ölöngö t'aaş kerek,
T'aş balaga erke kerek.	Taze ota yağış gerek,
Küçük çocuğa yaramazlık gerek.
2- Öčkön ot küybes,
Ölgön kiji tirilbes.	Sönen ateş yanmaz,
ölen kişi dirilmez.
3- Ağaş tazılı t'er ötküre
Kiji tazılı el ötküre.	Ağacın kökü yere dayanır,
insanın kökü halka dayanır.
4- Ülgüzi t'ok ödük bolbos,
Ugi t'ok kiji bolbos.	ölçüsü olmayan ayakkabı olmaz,
Soyu olmyan insan olmaz.
5- Atazı yohto uul baştak,
Enezi yohto kıs baştak.	Babası olmayan oğul şımarık,
Annesi olmayan kız şımarık.
6- Taannan t'abis bol,
Uluga ukur bol.	Yaşlının yanında alçak,
İtibarlığının yanında mütevazi ol.
7- T'oboş baştı kılış kespez.	Barışçı başı kılış kesmez.
8- T'igen t'aak kugarıp kalar,
T'idirgen t'aak kızarar.	Yiyen yanak kuruyup kalır,
Yediren yanak kızarır.
9- T'akşı kijiniñ nad'ıları köp,
Kopçı kijiniñ öştüleri köp.	İyi kişinin dostları çok,
İspiyoncunun ise düşmanları çok.

- 10- T'akşını eeçizeñ oozñ t'uulu,
T'amandı eeçizeñ bajiñ kandu. İyiyi sahiplensen ağzın yağlı
Kötüyü sahiplensen başın kanlı.
- 11- T'albak ağaş otko t'ut,
T'aman kiji t'urtka t'ut. Geniş ağaç ota zararlı,
Kötü kişi yurda zararlı.
- 12 T'amaniñ koluna bergençe,
T'akşınıñ yolunasal. Kötüniün eline verene kadar,
İyinin yoluna koy.
- 13- T'aman it töbeden kabar,
T'aman kiji yakadan tudar. Kötü it tepeden kopar,
Kötü adam yakadan tutar.
- 14- Kün t'amani kitar,
Kiji t'amani kitmes. Gün kötüsü gider,
İnsanın kötüsü gitmez.
- 15- T'aman kijinin ayağı segiz
baji toguz. Kötü kişinin ayağı sekiz
başı dokuzdur.
- 16- T'akşı t'amandı bilbeyt,
T'aman t'akşını bilbeyt. İyiyi kötüyü bilmez,
Kötü iyiyi bilmez.
- 17- T'akşı ayılçı kelgençe eezi toyor. İyiyi misafir geldiğinde ev sahibi
doyar.
- 18- Kiji seni taş bilen atsa,
Sen anı may bilen adınıs. Kişi seni taşlsa
Sen onu yağla karşıla.
- 19- Maktançıktıñ tamani t'ukaçak. Kendisiyle övünenin tabanı incedir.
- 20- Bışkan kol men tudayın. Pişiren kolu ben tutayım.
- 21- Atpastıñ oğı altı kulaş. Atmayanın oku altı kulaş.
- 22- Argalı altı konor,
Tekelü beş konor, Akıllı altı günde yapar,
Kurnaz beş günde yapar.
- 23- İşteñkeydin iji köp,
İştebestiñ ermegi köp. Çalışkanın işi çok,
Çalışmayanın lafı çok.
- 24- İşçi kijiniñ oozı üstü,
T'alku kijiniñ içi kuru. Çalışanın ağzı yağlı
Tembelin içi kuru.

- 25 T'alku kiji ayıtzak. *Tembel kişi eve düşkündür.*
- 26- İštenkeyge tün uzun,
T'alkuga tüş uzun! *Çalışkana gece uzun,
Tembele gündüz uzun.*
- 27- Astıñ la köptiñ kiçeemeli tüñey,
Arıktıñ la semistiñ buuri tüñey. *Gayretin azı da çoğu da bir,
Böğrün zayıfı da semizi de bir.*
- 28- Köp etseñ bilgir boloriñ. *Çok yapsan işin ehli olursun.*
- 29- Kuru çapçaktıñ tıbjı t'aan,
Kuru kijiniñ ermegi t'aan. *Boş tenekenin sesi fazla
Boş kişinin lafı fazla olur.*
- 30- Kıymıktangan kiji kır ajar. *İlerleyen kişi kır aşar.*
- 31- Tonun edeginen tudup kiybes,
Yakaznan tudup kiyer. *Elbisenin eteğinden tutup giymez,
Yakasından tutup giyer.*
- 32- Tertolbos yol puzar,
Aydalbas söz puzar. *Yürüme bilmeyen yolu bozar,
Söyleme bilmeyen sözü bozar.*
- 33- Köp sülegen keçke yetpes,
Kere altagan üyge yetpes. *Büyük söyleyen akşama yetmez,
Geniş adımlayan eve ulaşamaz.*
- 34- Kijige unurçak kasma,
Uzin unurçka tüjzerzin. *Kişiye (dostuna) çukur kazma,
Derin çukura düşersin.*
- 35- Açuga açınba,
Süünüşke süünbe. *Öfkeliye kızma,
Sevinçliye sevinme.*
- 36- Otpesti pilebe,
Ukpastı sülebe. *Kesmeyeceği bileme,
Dinlemeyene söyleme.*
- 37- Biler kijige bir sös,
Bilbes kijige müñ sös. *Bilen kişiye bir söz,
Bilmeyene bin söz.*
- 38- Ukpastı ukpa,
Körbösti körbö *Duymayanı duyma
Görmeyeni görme.*
- 39- Apsak odunun küil çu
T'aman kijinin til açu. *Kök nar odununun külü acı
Kötü kişinin dili acı.*

- 40- Kiji yol kurzedir,
Azık bermes. Kişi yol gösterir
Azık vermez.
- 41- Kolin bilan beregele,
Pudan bila yoborzın. Elinle verdiğinde
Ayağınla dürtersin.
- 42- T'udurukçınıñ tumçuğı kandu. Kavgacının burnu kanlıdır.
- 43- Tönöştü t'er odundu,
Töröndü t'er kündülü. Ahmaklı yer odunlu,
Akrabalı yer saygılıdır.
- 44- T'uuktagızı tiştejer,
Iraaktagızı kiştejer. Yakındaki dişleşir,
Uzaktaki kişneşir.
- 45- İştenkey kijiniñ adı
Kayda da bolzo t'akşı çıgar. Çalışkan kişinin adı
Nerede olsa iyiye çıkar.
- 46- Kıs bala enezine boluş,
Uul bala adazına boluş. Kız çocuğı annesine
Erkek çocuğı babasına yardımcıdır

b- Kadınlarla İlgili Ata Sözlere

- 1- Eldin epçizi, tonun topçızı. Halkın kadını elbisenin düğmesi.
- 2- Altın baştu kadıttan,
Arık baştu er artık. Altın başlı kadından
Zayıf başlı er iyidir.
- 3- Enezi t'amaniñ kızın alba,
Ejigi t'amanniñ üyine kirbe. Anası kötünün kızını alma,
Kapısı kötünün evine girme.
- 4- Kadın kijinin çaçı uzun, agılga kıska. Kadının saçı uzun aklı kısadır.

c- Zenginler ve Fakirler ile İlgili Ata Sözlere

- 1- Bayın kündülegen bay bolor,
Biyin kündülegen biy bolor. Zengine saygı gösteren zengin olur,
Beye saygı gösteren bey olur.
- 2- T'oktunun iji kaçan da küç. Fakirin işi her zaman zor.
- 3- Sooklo çeneşsen, kulagın t'ok bolor,
Biyle çeneşsen, başın t'ok bolor. Soğukla savaşsan kulağın yok olur,
Beyle savaşsan başın yok olur.

- 4- Aç katırın tok bilbes
Yarlı katırın bay bilbes
Açın halini tok bilmez.
Fakirin halini zengin bilmez.
- 5- Bay sıyrlap berze, sıyırıp alar.
Zengin hediye verse sıyırıp alır.
- 6- Bay sürtüp berele, sürtüp alar.
Zengin ovuşturararak verince, sürtüp alır.
- 7 Baydiñ kardı kaçan da toybos
Zenginin karnı hiç bir zaman doymaz.
- 8- Kem bay ol biy.
Kim zengin, o bey.
- 9- Baltırgan ölöñ azıral bolbos,
Bay kiji baatır bolbos.
Melek otu besleyici olmaz,
Zengin kişi bahadır olmaz.
- 10- T'abagadañ mal bolor,
T'oktu kiji er bolor.
Cabaga'dan mal olur,
Fakir kişi er olur.
- 11- T'ibeze de t'uu tatu,
Berbeze de bay t'akşı.
Yemese de yağ tatlı
Vermese de zengin iyi.
- 12- Uzun kuyruk uyda bütken,
Uyalbas mañday bayda bütken.
Uzun kuyruk inekte olur,
Utanmaz alın zenginde olur.
- 13- Eliktiñ moynun ok kezer,
Erdiñ moynun t'ok kezer.
Karacanın boynunu ok keser,
Yiğidin boynunu yokluk keser.
- 14- Biy bilerdi kul biler.
Sulemike erki yok.
Beyin bildiğini kul da bilir,
Söylemeye gücü yok.
- 15- T'oktu kiji küünzegiyle bay
Fakir kişinin gönlü zengin.
- 16- Baylar alarga süüyten
Bererge süüibeyten.
Zenginler almayı sever
Vermeyi sevmez.

Ata Sözü ve Tath Dille İlgili Olanlar

- 1- Keñ ton t'ırtılbas,
Kep sös buzulbas.
Geniş elbise yırtılmaz,
Ata sözü bozulmaz.

2- Köp söstö çın t'ok,
Kep söstö tögün t'ok.	Çok sözde hakikat yok,
Ata sözünde yalan yok.
3- T'aan söstö t'ajıt t'ok,
Ulu söstö uyat t'ok.	Büyük sözde yanlış yok,
Ulu sözde ayıp yok.
4- T'akşı til t'arım atın paazı.	Tatlı dil atın bedelinin yarısı eder.
5- Keylenzeñ çeçen bolbozıñ,
Maktanzañ bay bolbozın.	Yalan söyleyen tatlı dilli olmazsın,
Övünsen zengin olamazsın.
6- Kargannıñ sözün kaptırgaga sal,
T'aannıñ sözün tañıkka sal.	Yaşlının sözünü torbana koy,
İtibarlının sözünü cebine koy.
7- Adañnıñ aytkan sözi
Altınnañ artık.	Babanın söylediği sözü
Altından değerlidir.
8- Aytkan sös-atkan ok.	Söylenen söz atılan ok (gibidir)
9- Til baluu onbos,
Ağaş baluu onor,	Dil yarası iyileşmez,
Ağaş yarası iyileşir.
10- Köp adan mergen bolbos,
Köp aydan çeçen bolbos.	Çok atan avcı olmaz,
Çok konuşan tatlı dilli olmaz.

Tabiat Unsurları ve Hayvanlarla İlgili Ata Sözlere*

1- Yay kelet, yayinip,
Kış kelet, kılıjın tudunup.	Yaz geliyor, yayılarak
Kış geliyor, kılıcına tutunarak.
2- Solun taryt sogono do tatu.	Tazeyken soğan da tatlı.
3- Salkındu küde ençü t'ok,
Sagıştı künde uyutku t'ok.	Rüzgarlı günde rahat yok,
Düşünceli günde uyku yok.
4- Temirdi bolzo, kısa kes,
Ağaştı bolzo, uzun kes.	Demir olsa kısa kes,
Ağaç olsa uzun kes.

* Altay-Türk ata sözlereinin hayvanlarla ilgili olanlarının içinde en fazla sözü edilen hayvan attır. Atlarla ilgili Altay-Türk ata sözlereini ayrı bir çalışına konusu yapacağımızdan konuyla ilgili ata sözlereinin tamamını bu bölüme almadık.

- 5- *Ağaş tumjağın kurt pazar,
Yubaş kijini söz pazar.* *Ağacın çürüğüni kurt basar,
Kişinin yumuşağını söz bozar.*
- 6 *Otko salza küybes,
Tuga salza akpas.* *Ateşe atsa yanmaz,
Dağdan salsa akmaz.*
- 7- *Su yardan aşıa talay bolbos,
Kiji bajın taştap kaan bolbos.* *Su yardan aşıa deniz olmaz,
Kişi yöneticisini bıraksa kağan
olmaz.*
- 8- *Kayzi ilgadan akan su,
Baza kaydıp akar.* *Çayırılıktan akan su,
Daha hızlı akar.*
- 9- *Teñerinin kujin tudayın dep ne sanaysın,
Teñistin balığın tudayın dep ne sanaysın?*
*Göğün kuşunu tudayım diye ne düşünürsün,
Denizin balığını tudayım diye ne düşünürsün?*
- 10- *Tekeniñ müüzi teñeree t'etkenin kem körgön.
Töoniñ kuyruğı t'etkenin kem körgön?*
*Tekenin boynuzunun göge değıdini kim görmüş,
Devenin kuyruğunun yere değıdini kim görmüş?*
- 11- *İytke tepşi salayda ırkırandı.* *İte tekme atınca hırladı.*
- 12- *Bakanıñ bazıdın körüp, t'elijin ne suraydın?
Kurbağanın yürüyüşünü görüp te koşmasını ne soruyorsun?*
- 13- *İyt t'ibes te nemege umzanat.* *İt yemediğı şeyi de ister.*
- 14- *Amtajıgan börü altını t'ür.* *Acıkan kurt altını yer.*
- 15- *Börü koomoy küdüçiniñ
Koyın tudar.* *Kurt kötü çobanın
Koyununu tutar.*
- 16- *Böriniñ balazı da börü bolor.* *Kurdun yavrusu da kurt olur.*

- 17-Börideñ eçi bütpeş. Kurttan keçi yetişmez.
- 18-Tööçö kara sanaadan,
Tööçiçe ak sanaa artık. Deve kadar kötü düşünceden
Fare kadar iyi düşünce iyidir.
- 19-Kaska temejiş, kargaanıñ budu sindi. Kaza özenen karganın ayağı
kırıldı.
- 20-Kuskun kuskunun köziñ tespes. Kuzgun kuzgunun gözüñü oymaz.
- 21-At may bilen
Kiji kep bilen At yağı ile,
İnsan şekliyle.
- 22-Kiyik tügineñ,
Kiji kılıgınañ Geyik tüyüyle,
İnsan huyuyla.
- 23-Bala kuş uçat uçat
Konorgo agajın tappayt. Yavru kuş uçar uçar,
Konmaya ağaç bulamaz.
- 24-Balık andıgan baybas,
Töbedeki kurgabas. Balık avlayan zenginlemez,
Tepedeki kurumaz.
- 25-Balıkçun kolu ak,
Malçının t'uzu ak. Balıkçının eli temiz,
Malçının yüzü temiz.
- 26-Kün eeçizeñ kulagin t'ilur.
Mol azırazañ kursagin toyor. Güneşi takip etsen kulağın ısır,
Mal beslesen kursağın doyar.
- 27-Poydonıñ moynun pit tiyer,
Tapkan tartınkanın it t'iyer. Bekârın boynuna bit değer,
Tutup biriktirdiğine it değer.
- 28-Andap barzañ akça alba,
Andaar aldında iytti azıraba. Ava gitsen akçe alma,
Avlanmadan önce iti besleme.
- 29-Mürküüt tülküge nököer emes. Kartal tilkinin arkadaşı değil.
- 30-Çoltık kuyruktı maldañ tomonok to t'altanbas.
Kesik kuyruklu malda sinek bile korkmaz.

Kullanılan Eşyalar ve Kılık Kıyafetle İlgili Ata Sözlere

1- Kalbakla t'uuza kap tolör,
Çarakla t'uuza, boş bolor.	Kaşıkla yığsa kap dolar,
Taneyle yığsa yük olur.
2- Kuru balbak uluska yaraşbas.	Boş kaşık insana hoş gelmez.
3- Kergin tudunup kerişke çıkpa,
Urugun tudunup uruşka çıkpa.	Bıçak tutup kavgaya girme,
Düğümnden tutunup yokuşa çıkma.
4- Temir tondu ölüptir,
Tere tondu kalıptır.	Demir elbiseli ölüp gider,
Deri elbiseli kalıp (yaşar)
5- Ne kiysen anı kiy, arkan küнге tiybezin
Ne giyersen onu giy sırtına güneş değmesin.	
6- T'anını t'azap kiy.
Eskini eptep kiy.	Yeniye süsleyerek giy,
Eskiye tamir ederek giy.
7- T'anını körüp t'apsıba,
Eskini körüp erikpe.	Yeniye görüp sevinme,
Eskiye görüp üzülme.
8- Ödük butka, börük başka.	Ayakkabı ayağa, börk başa.
9- Su kurbeyçi edük çekpe.	Suyu görmeyince çizmeyi çekme.
10- Odın otko,
Oçak kazanga.	Odun ateşe
Ocak kazana.

Diğerele

1- Uyku kos tejer,
Uyat baş yarar.	(Fazla) uyku göz deşer,
ayıp baş yarar.
2- Köp bolup çöp bolgonço,
As bolup çoñ bolzın.	Çok olup çöp olacağına
Az olup iyi olsun.
3- Tuudy koozo bolgonço,
Ayakça üren bolzan.	Dağ gibi kesmik olacağına,
Tabak kadar tane olsun.

- 4- *Kısa bolgınça uzun bolzın,
T'aman bolgınça t'akşı bolzın.* *Kısa olacağına uzun olsun,
Köü olacağına iyi olsun.*
- 5- *Artık da bolzo, semiske paala,
As da bolzo, kopko paala.* *Zayıf da olsa semize ekle.
Az da olsa çoğa ekle.*
- 6- *Atkan ok taştan t'anas,
Atangan elçi t'oldan t'anas.* *Atılan ok taştan dömez,
Giden elçi yoldan dönmez.*
- 7- *Erte paskan kiji
Eki kazan içer.* *Sonra gelen kişi
İki kazan içer.*
- 8- *Aji-tuzum as boldı,
Boyım baji tas boldı.* *Aşım, tuzum az oldu,
Başım kel oldu.*
- 9- *Baş yarılza böriük içinde,
Kon sinza yen içinde.* *Baş yarılza börk içinde
Kol kırılza yeni içinde.*
- 10- *Ozo çıkkan kulaktañ son çıkkan müüs uzaar.
İlk çıkkan kulaktan sonra çıkan boynuz uzun olur.*
- 11- *Bal tutkan barmagın yalar.* *Bal tutan parmağını yalar.*
- 12- *Tatu aştuñ tügeneri türgen.* *Tatlı yiyecek çabuk tükenir.*